

СТЕФАН ВЕЛИКОВ

Епистолярното наследство на Асен Разцветников (1897—1951) все още е разпръснато в голяма част от него — непубликувано. А известно е, че той е кореспондирал с десетки писатели, журналисти, учени, общественици. Интересни писма, изказвания и интервюта на Разцветников била публикувани в сп. „Септември“ (1967, кн. 11) и в сп. „Литературна мисъл“ (1970, кн. 6) от Л. Стаматов, който е и най-добрият изследовател на жизнения и творческия път на поета, драматурга и преводача Разцветников.

В настоящата публикация представям писма на Разцветников до литературния критик и редактор на сп. „Златорог“ Владимир Василев. Известно е, че след като четворката (Н. Фуруаджиев, А. Каралийчев, Г. Цанев и Ас. Разцветников) напускат Бакаловото сп. „Нов път“, те преминават да публикуват по страниците на „Златорог“ (най-късно започва да сътрудничи Разцветников). Писмата на Разцветников имат творчески характер, допринасят за изясняване на биографията му, отнасят се предимно до неговото сътрудничество в „Златорог“. Прави впечатление че поетът е крайно самокритичен към творчеството си, не бърза да публикува своите работи, изкаква, преработва изпратените творби и пр. Сътрудничеството му в „Златорог“ е крайно умерено, той не е от фаворизираните автори. От последното писмо (№ 12) от 13. 10. 1943 г. читателят ще види, че отношенията между Разцветников и Вл. Василев са съвсем охладнели, дори връзката се прекъсва. Това означава и прекъсване на сътрудничеството на Разцветников в „Златорог“. Представените писма се публикуват за първи път. Съхраняват се в личния фонд на Владимир Василев в Централния държавен исторически архив (ЦДИА), фонд 373.

1

Габрово. 13. II. 38.

Обещаното писмо не иде, а аз съм в недоумение.

Защо не ми съобщихте, че ще поместите само две от стихотворенията?¹ Щях да изпратя други. Или пък да поправа изпратените. Никога не съм се сърдил, когато ми се е скала някоя поправка. Понеже сам аз ще я правя, то работата след нея ще излезе само по-добра.

„Златорог“ не е вестник — да се излиза в него за цяла година с 1—2 стихотворения. Не се е практикувало до сега подобно нещо. Аз не държа на всяка цена да си видя напечатано името. Можеш да удобрени стихотворения да почакаш докато им се намерят другари. Месец, два-пет безразлично ми е.

Ако пиша настоящето, то не е толкова за да дам израз на негодуванието си, колкото да претоварят, може би, едно второ покушение върху мене.

Мина ми мисълта: да не би пък да бъдат поместени и останалите две стихотворения — в някое юше, за попълване, или за фон. Изпращам ги тук преработени. Нека почакаш няколко месеца — към април — май ще прата още.

Моля, занаяпред да бъда уведомяван в случай като горния. Благодаря на Лиза² и Полянката³ за книгите. Ами Ангел⁴ — защо се толкова скъпи?

Много здраве на всички!
А. Р.

¹ „Вътре: има нещо интересно, но друго очаквахме. Имаш винаги предвид, че от поета хората очакват не връщане там, отдето са вече минали.“

Оригинал, ръкопис.

² В кн. 10 (1927) на „Златорог“ са публикувани стихотворенията на Разцветников „Минало“ и „Мечтател“.

³ Лиза — Елисавета Багряна. През 1927 г. излиза първата ѝ стихосбирка „Вечната и святата“.

⁴ Полянката — Владимир Полянов. През 1927 г. издава книгите си с разкази „Рицари“ и „Кралецът“.

⁵ Ангел — А. Каралийчев. Става дума за книгата му с разкази „Имане“.

Габрово. [17. II. 28. Пощ. клеймо]

Книгите на Багряна, Полянката и Каралийчев получих и ти много благодаря за грижата. Но защо не иде писмото? Ако с него мислиш да ме плашиш пак, че ще почнеш да пишеш стихове, то аз мога наистина да те уплаша: пиша вече критики! Работя за сега над темата „Българската басня“. Работата ми е (макар и да е малко нескромно — аз ще го кажа, защото не съм крив аз, като е чиста истина) великолепна, написана с дълбоко проникновение, високи постижения, обширна ерудиция. Но: най-важното ѝ достойнство е това, че нейна жертва ще стане един-единствен читател в света — проф. Балан (комуто ще бъде представена с подзаглавие „теза за II изпит“).

Много здраве на всички
А. Р.

3

Габрово. 30. 5. 28.

Др. Владо,

На писмото ти не отговорих, защото то се бе разминало с една моя картичка, от която си разбрах, че аз съвсем не вземам работата тъй трагично.

Сега Колю¹ ми пише да изпратя стихове (по твоя поръка) за 5—6 книжка — и то 5—6 страници. От това няма да се уплаша. Но сега не мога нищо изпрати. И на мен е нужна София, за да мога да пиша — аз не съм изключение. През ваканцията ще дойда там — и след това ще имаш 6-тия страници.

Много здраве на всички!

Асен

Четох за оставката на Николай². И като си помисля, че не ще има вече от де да се взема гратиса, наляга ме една тъжна резигнация и устните ми неволно шепнат:

„Какво направи, Николай,
Сред тия дни на земетресения?“³

Оригинал. Ръкопис.

¹ Има се предвид Н. Фурнаджиев.

² Има се предвид Н. Лилиев, който от 1924 до 1928 г. е драматург в Народния театър.

³ Има се предвид голямото земетресение в Южна България.

4

Габрово. 19. 9. 28.

Др. Владо,

Писах днес на Георги¹, пиша и на тебе: да ти спомня обещанието, с което ме изпрати. Всеки със своите кахъри и аз с моите.

Сега вече кризата² се мина, главните са по местата си — не би ли могло да се направи нещо? Каквото има да ми отговориш, кажи го на Цанев³, за да ми пише. (Иначе, ако чакам тебе, додето се наканиш да пишеш, може да си напълня годините за пенсия.)

Още с идването ми тук ме емнаха с работа (120 души изпитвах на приеман писмен и устен изпит). Много ми тежи, дето не можах да дам стихове за тая книжка. Почвам да се отчайвам от себе си. Много ти здраве!

Асен

Поздрави Николай⁴: тая вечер отивам да ме запознаят с неговия тукашен приятел Иван Бонев.

Оригинал. Ръкопис. Пощенска карта.

¹ Георги Цанев.

² Има се предвид назначаването на кабинета на А. Ляпчев (12. IX. 1928—15. V. 1930).

³ Георги Цанев.

⁴ Николай Лилиев.

5

Габрово. 11. 10. 28.

Др. Владо,

Получих писмото ти и съм много трогнат преди всичко от обстоятелството, че толкова скоро ми съобщаваш. Аз тъй си и предполагах, че единия от двама ни ще трябва по тактически съображения да се изостави.

Другия бе в по-тежко положение, пък отговаря повече и на условията. Затова много се радвам, че той дочака уреждането на работата там и не отиде в провинцията.

Преди да получа писмото ти, видях доктор Михова¹ и той ми каза също, че има кой да се грижи сега там за мене и че не трябва да се отчаявам. Право да ти кажа, не вярвам твърде, че ще излезе нещо от това — види се, желая го тъй много, че чак съвсем невъзможно ми се струва. (Кой знае: сигурно нова криза ще избухне, додето доде ред за мене.)

Но все пак поръчаното по Михов, както и твоето писмо, внасят спокойствие на разнебития ми фронт. За стихове — дано.

Много здраве!

Асен

Оригинал. Ръкопис. Пощенска карта.

¹ Има се предвид известният икономист статистик и библиограф Никола Михов (от 1947 г. академик), роден в Габрово. В случая очевидно става въпрос за назначаване на Разцветников на работа в София в системата на Министерството на народното просвещение.

6

Габрово. 28. 12. 28.

Драги Владо,

Бях писал на Цанев¹: да ти каже, че не съм получил осма книжка на „Златорог“. Сега той ми съобщава, че тая книжка ми била пратена. Навярно е пропаднала някъде по пощата. Ако още не съм ти изпратил люта протестна телеграма, то е, защото я четох в градската библиотека. Чакам.

Много здраве!

Асен

Оригинал. Ръкопис. Пощенска карта.

¹ Има се предвид известният литературен критик и литературовед Георги Цанев (1895—1986).

[Габрово, 17. I. 1929]

Драги Владо,

Повече от седмица има, откато съм ти съобщил заглавия за поканата. Уплаших се да не би съм забравил да пусна картичката. Но не я намерих в книгата си. Предполагам, че си я получил след втората ти картичка по вина на празниците.

Ще повтори все пак заглавията: 1. От снежния връх (стихове); 2. Иглика (балада) и 3. Мариин извор (балада). Чакам новите книги на Коля¹, Ангела², Г. Райчев³.

Поздрав!

Асен

Първата ти карта не е от Коледа, както пишеш, а от 28. XII. м. г. Втори път изпратената книжка получих. Заглавията ми, както виждаш, приличат на платформата на някоя опозиционна партия... Обещания големи, но — да видим...

Оригинал. Ръкопис. Пощенска карта.

¹ Никола Фурнаджиев.² Ангел Каралийчев. Може би става дума за подготвената за печат книга „Приказен свят“ (1929), претърпяла досега повече от десет издания.³ Георги Райчев. Има се предвид книгата му „Песен за гората“, разкази (1928) или пък „Басни от Крилов“, стихотворен превод на Г. Райчев (1928).

Габрово. 21. 2. 29

Др. Владо,

Рядко получавам телеграми, та се уплаших, като ми подаде раздавача твоята. И съм имал право.

Какво да правя сега? Какво да ти изпращам? Вината е моя, че ти дадох много заглавия. А то всичко е в проект само. Тази година положението ми в училище е много по-тежко. Натоварен съм с 24 часа седмично, секретарство на Уч(илищния) съвет и всички прищевки на М-во и дирекция, които филолозите по традиция носят. Малкото свободно време, което ми остава го изразходвах за „Херман и Доротея“¹. Чакам да дойде пролетта, та освободен и от Вертер², да се позанимая и с други неща.

Зная че от цяла година не съм дал нищо, но ти си свидетел, че лятос от най-хубавите ми желаниа излезе една лоша балада, която ми уби куража.

Много здраве!

Асен

Оригинал. Ръкопис. Пощенска карта.

¹ „Херман и Доротея“ от И. В. Гьоте (отпечатана в 1929 г., досега има няколко издания).² Разцветников превежда „Страданията на младия Вертер“ от Гьоте. Издава библ. „Вечни спътници“, 1929.

Габрово. 17. 4. 29.

Драги Владо,

И аз също се зарадвах на твоята картичка и се изпонахвалих на тукашните литературни приятели* с нея. Това ми е мач-ревашиа за лятос. Имам към тебе само едно искание, в една точка: да

туриш отделните късове на поемата¹ (или легендата?) на отделни страници. Само разказвачите ли ще се ширят?

Не забравяй да изтриеш из ръкописа написаните за шега с молив букви „К“².

Получих „Зл(аторог)“ — 1, 2, 3, 4 книжки.

Много здраве

твой: Асен

* Уви, множественото число е само за ефект. Тук има само един човек, който разбира от нашата литературен живот — и той няма време за това.

Много здраве на Николая, Коля и Ангела. Получих им картичката, но „Дъгата“³ я още няма. Види се, защото я няма пролетта: Балканът е пълен със сняг и сега пак вали — и там, и тук...

Миналата неделя Цв. Минков изкла тук всички български писатели, начело с двамата Николаевци. Бог да ги прости.

Оригинал. Ръкопис. Пощенска карта.

¹ Става дума за поемата (легендата) „Пряспа“, публикувана в кн. 4 (1929) на „Златорог“.

² В дружески шарж до Вл. Василев Асен Разцветников често употребява подписа Д-р Кюк.

³ Има се предвид стилосбирката „Дъга“ от Никола Фурнаджиев.

10

София. 21. 12. 39.

Ако, критиче,
не благоволите
нещо да възразите —
„Разговори с камъните и тревите“.

А. Р.

Не мога да се явя лично, редакторе скъпи,
защото съм болен и лежа на гръб
(но не бойте се — не ще ви оставя в неутешима скръб).

Оригинал. Ръкопис. Пощенска карта.

11

Зад твоя гръб почитват изоставени
две-три разписки, потънали в прах!
И смятам, че те са веч забравени,
но, гледай да не станем пак за смях!

Знам — ти зает си повече от Форда:
драма, опера, балет и „Златорог“ —
не бръчкай добродушната си морда:
не можеш да огрееш като бог!

Ето ти — на Мусалла качи се вече —
там дето пеят само пойни птички!
Защо да ходиш толкова далече:
ти и тука смятай се над всички!

Ха, сега — слезни от висините страшни,
вземи перото — твоя огнен меч и

драсни „В. В.“ на разпските прашни:
не мога, не мога трая вече!

Д-р Кнок

Оригинал. Пищета машина. Бележка на Вл. Василев: „Разцветников — да му подпиша разписката за хонорара за превода на една пиеса в театъра.“ — Вл. Василев от 1923 до 1939 г. с прекъсвания е бил директор на Народния театър в София (б. м., Ст. В.).

12

София. 13. 10. 43

Уважаеми г. Василев,

Като ви видях снощи, че се разсъдихте на обществото от 5—6 души и наистина тръгнахте да си отивате, аз поисках да загледа случката и да обърна работата на шега. Подбуди ме към това само едно добро (нали не съм „прост и излян от един метал“, а съм от малоченните „усложнени“ хора...) човешко чувство — да не си излизате сърдит и отровен. Такова човешко чувство ме накара преди години, на Чилингировия юбилей, когато вие се разсъдихте и стояхте през време на цялата вечер в сладкарница „КООП“, да дойда при вас и да се опитам да разсея лошото ви настроение (дори бях направил, за шега, и някакъв пакет, доколкото си спомням).

За нещастие обаче снощи вие, вместо да поемете ръката, която ви протягат за помощ, посегнахте да отсечете тая ръка. Нахвърлянето ви върху мене бе толкова безосновно, че после другите си обясниха гневът и избухването ви не с това, че не искали да ви изслушат (макар че говореха почти всички едновременно, все пак беше доста тихо, за да ви чуят и млъкнат, ако си бяхте повишили гласа), а че не ви отстъпили подobaващ стол (аз бях във, когато вие сте влезли).

Тая случка — когато дори проявата на едно добро чувство от моя страна можа толкова да ви раздразни — ми показва колко много зле сте настроени към мене. Затова най-добре ще бъде не само да не говорите вече с мене, както вие казахте, но — просто да не се познаваме вече с вас, поне докато времето изличи лошите настроения.

Допущам, че може да изтъкувате зле и това ми писмо (както зле изтъкувахте шеговитата поема, написана по случай 20-годишнината на „Златорог“), но не се боя, защото изпълнявам един човешки дълг, а как вие ще го прецените, с какви мерки ще поискате да го мерите — това ще бъде свидетелство и характеристика преди всичко за вас.

А. Разцветников

Оригинал. Ръкопис.

СПОМЕНИ ЗА ИВАН РАДОСЛАВОВ

ХРИСТО ЙОРДАНОВ

Вече двадесет години той не е всред живите. Ала въпреки всичко, когато и да си спомня за Иван Радославов или да докосна неговата книга, всякога чувствавам духовното съприкосновение с културен, талантлив и ерудиран човек. Усещам гражданина родолюбец с лично обаяние, критика естетик с индивидуално творческо присъствие...

... Даже и когато не съм съглеждал съвпадение на позициите ни в оценките на личности и конкретни художествени явления, и тогава съм уважавал благородството в подбудите му, правото